

Skal det danske forskningsberedskab slides ned eller sikres? Et forslag til dem der forhandler om fordeling af forskningsreserven

Dansk forskning finansieres på forskellige måder og af forskellige grunde. Fælles for finansieringen er at den offentlige basisfinansiering i stigende grad suppleres af forskningsbevillinger fra offentlige og private forskningsprogrammer som dog kun i meget begrænset form dækker de reelle omkostninger; basisfinansieringen bliver derfor mere og mere bestemt af eksterne forskningsbevillinger. Dette gælder for både den forskningsbaserede myndighedsbetjening og for universiteternes undervisningsbaserede forskning.

Den forskningsbaserede myndighedsbetjening understøtter myndighederne gennem ministeriernes rammekontrakter med universiteterne, herunder Aarhus Universitet, Københavns Universitet og DTU. Den undervisningsbaserede forskning er den primære kilde til forskningsdækning af de humanistisk-samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser. På de såkaldt våde fakulteter, dvs. de videnskaber der som sundhedsvidenskab, naturvidenskab og teknik har store eksperimentelle eller laboratorieanlæg, udgør uddannelsesbevillingerne en væsentlig mindre andel af bevillingerne.

Der er væsentlige udfordringer med begge måder at basisfinansiere forskningen på, især når man inddrager samspillet med andre former for forskningsbevillinger med mange forskellige donorer og varierende prioriteringer. Basisfinansieringen er imidlertid helt afgørende for at opretholde en solid global vidensbase, noget som netop er en nødvendighed for et land der er så afhængig af et internationalt samspil som Danmark.

Uddannelsesrelateret forskning

For den universitetsforskning der er koblet til uddannelser, har taxametersystemet som system for længst vist at det fungerer rimeligt til store fag med flere hold studerende, men ikke til små. Man kan diskutere taxametrenes størrelse, og det er der god grund til, men selve systemet virker for store fag. De humanistiske fag er imidlertid karakteriseret ved at være mange og små. Alene på Københavns Universitet er der en række fremmedsprogsfag med fransk, italiensk og tysk i spidsen og en række såkaldt 'eksotiske' fag med indisk, grønlandsk og de mindre arkæologier men også vigtige områder som Østeuropa som allerede i løbet af de næste år kommer til at få for få studerende til at de kan finansieres af taxameteret; finsk og portugisisk er allerede strøget af listerne fordi de manglede studerende. Brasilianske studier findes nu kun i Aarhus. På SDU har man allerede måttet nedlægge studier og flere er truet. Det gælder også på Ålborg Universitet.

Men det bør ikke alene være de studerendes tilstrømning til en uddannelse der skal bestemme om Danmark skal have et vidensberedskab baseret på forskning inden for store og vigtige områder som Østeuropa, Grønland eller Italien. Når man så ved at ungdomsårgangene inden for en kortere årrække vil blive mindre og de humanistiske fags tiltrækningskraft alt andet lige nok ikke større, kan man se udtyndingen lure. For enden af denne udvikling ligger et uopretteligt tab af viden om vores omverden som hverken kommercielt eller set fra

forskningens globale synspunkt er bæredygtigt. Alene de truende perspektiver for studiet af Indien som snart vil blive verdens folkerigeste stat. Eller manglen på solid viden om Ukraine. Men hvad kan man gøre? Her er det så heldigt at vi allerede har et instrument som forsøger at rette op på taxametersystemets uheldige virkninger. Det hedder *småfagsordningen* og består i at der på forhånd i forskningsbevillingen indarbejdes et antal årsværk til fag der er så små at de aldrig kan betales med taxametersystemet: Hvis universiteterne skulle uddanne så mange i de små fag at de kunne betales med taxametrene, ville de nemlig oversvømme markedet. Og seks år senere blive straffet af dimensioneringsordningen fordi de fleste af kandidaterne var arbejdsløse.

I Finansloven for 2022 står der om småfagsordningen:

”Der er afsat en pulje til små fag (småfagsordningen). Puljen fordeles mellem institutioner, der udbyder små humanistiske fag af særlig national betydning. Der er nedsat et småfagsråd til at foretage en faglig vurdering af, hvilke små, humanistiske fag, der på baggrund af fagets kulturelle, økonomiske eller videnskabelige karakter, kan siges at varetage en særlig national interesse.”

Instrumentet er altså klart men småfagsordningen må og kan justeres så de fag der har under 35 studerende på deres BA alle bliver understøttet med et beløb så de kan overleve uanset hvor mange studerende der på kort eller langt sigt vil studere dem. Vi har brug for den viden der ligger bag.

Forskningsbaseret myndighedsrådgivning

Et helt andet sted i systemet truer en lignende udtynding. Det gælder den forskningsbaserede myndighedsbetjening. Det politiske system er afhængigt af et forskningsbaseret beredskab inden for områder af vigtighed for landets økonomi, industri, miljø, klima og natur. På alle sådanne områder er der i øvrigt også et samspil med reguleringer på europæisk niveau. Fødevarer-, landbrugs- og miljøområdet er centralt i denne sammenhæng.

Danmark har haft en lang tradition for et samarbejde mellem myndigheder og de forskellige interessenter hvor politiske beslutninger er baseret på informeret dialog på grundlag af forskningsbaseret information. Beredskabet var tidligere placeret på en række sektorforskningsinstitutioner men de fleste blev i 2007 fusioneret med danske universiteter. Ambitionen var

- at skabe større og bedre bidrag til uddannelser,
- at skabe større gennemslagskraft på forskningsområdet, herunder tiltrækning af flere EU-midler,
- at styrke innovation og erhvervssamarbejde, og
- at fortsætte kompetent myndighedsbetjening

(Vi citerer her en evalueringsrapport fra 2015).

Fusionen har på mange måder opfyldt de politiske ønsker. Fusionen har styrket forskningen ved de sektorforskningsinstitutioner der er integreret i universiteterne, især gennem et omfattende bidrag til forskeruddannelser til ph.d. og ansættelser som post doc. Det har øget forskningens omfang, kvalitet og internationalisering og har samtidig bidraget til et nødvendigt generationsskifte og til erhvervssamarbejde. Integrationen i universiteterne har også givet et bedre grundlag for en kompetent myndighedsrådgivning. Den hviler i stigende

grad på en kombination af dyb faglighed og tværdisciplinært samarbejde da kompleksiteten af myndighedsopgaverne i sig selv er steget over tid.

At fastholde denne positive udvikling kræver imidlertid en fast og langsigtet, økonomisk ramme der sikrer kontinuitet i forskningsberedskabet og mulighed for langsigtet planlægning inden for den forskningsbaserede rådgivning. Man skal kunne målrette forskningsindsatsen til rådgivningsbehovet. Men nu er rådgivningen en del af et samlet universitet og for at universiteterne fortsat skal prioritere disse områder er det vigtigt at der ikke er usikkerhed om det økonomiske grundlag. Den forskningsbaserede rådgivning kræver en særlig infrastruktur i form af forsøgslaboratorier, forsøgsopstillinger, stalde og marker. Det kræver en væsentlig økonomisk tilførsel hvert år fra universiteternes side.

Universiteterne vil ikke kunne retfærdiggøre denne investering og drift, hvis de ikke kender det langsigtede behov for rådgivning. Det er derfor afgørende at den økonomiske ramme for myndighedsbetjeningen sikres særskilt gennem myndighedsaftalen eller på anden vis. Ellers vil det faglige grundlag for rådgivningen erodere.

Det er der faktisk fare for nu. Den økonomiske ramme for den forskningsbaserede myndighedsrådgivning har nemlig siden 2009 været pålagt konstante besparelser hvilket har medført nedskæringer i forskningsfaciliteter og antal medarbejdere. Som et eksempel kan peges på Aarhus Universitets rammeaftale med Miljøministeriet og Fødevarerministeriet som siden 2009 er reduceret med 138 millioner kroner målt i faste priser. Det svarer til en reduktion i købekraft på over 200 millioner kroner af de oprindelige 500. Rammeaftalen er først og fremmest blevet udhulet af det statslige omprioriteringsbidrag på 2 % som universiteterne ellers blev fritaget for da Mette Frederiksen I trådte til. Der er ikke sket et tilsvarende fald i kravene til rådgivning, tværtimod. Nedskæringerne har derfor ramt den andel af aftalernes midler der går til den nødvendige forskning.

Men når basisbevillingen til myndighedsbetjeningens forskningsindsats falder, så svækker det også institutionens muligheder for at medfinansiere eksterne midler. Eksterne midler kan ikke erstatte basismidlerne fordi de eksterne midler aldrig fuldfinansierer projekter; der kræves altid medfinansiering. Hjemtagning af eksterne midler udhuler derfor i praksis mulighederne for at udnytte basisbevillingerne til prioriterede indsatser, og flere institutter må allerede nu afslå yderligere hjemtag af eksterne midler med for lav inddækning.

Et område i nedadgående spiral er ikke velegnet til at tiltrække nye talenter. Men netop det er afgørende for at Danmark fortsat kan nyde godt af en kvalificeret forskningsbaseret myndighedsrådgivning. Der skal være en reel fremtid for de unge forskere der gerne vil og kan levere, og det skal være mens de mere erfarne har mulighed for at oplære næste generation.

For at kunne fastholde en høj kvalitet og samtidig den nødvendige relevans af rådgivningen til myndighederne kræves der både kendskab til den offentlige regulering og til den nationale kontekst som rådgivningen skal bruges i. Dette er udpræget mesterlære hvilket igen kræver at der er mulighed for at have mere end én person på et givet rådgivningsområde. Men de fortsat faldende bevillinger og den stigende kompleksitet i opgaverne umuliggør præcis det. Og det vil på både kort og navnlig langt sigt reducere muligheden for i praksis at imødekomme de omfattende og stigende forventninger fra myndighedernes side om et solidt vidensberedskab bag enhver rådgivning.

Opsummering: Hvorfor råbe vagt i gevær nu?

Der er bebudet omfattende uddannelsesmæssige reformer der kan frygtes at skabe store økonomiske udfordringer for universiteterne i de kommende år. Samtidig er den forskningsbaserede myndighedsrådgivning fortsat underlagt et omprioriteringsbidrag. På de områder vi har nævnt, kan det betyde at problemer der allerede nu er alvorlige, bliver umulige at håndtere for universiteterne uden betydelige skadevirkninger for samfundets videnskabelige beredskab. Når først disse beslutninger måtte blive truffet, er det for sent at træde til udefra uden at det har store konsekvenser for de nuværende forskningsmiljøer, som er opbygget over mange år. Forskningsminister Christina Egelund har lige indbudt Folketingets partier til forhandlinger om forskningsreserven. Vi har ovenfor argumenteret for at man i disse forhandlinger bør tage udgangspunkt i hensynet til Danmarks langsigtede forskningsberedskab og træffe beslutninger der forhindrer de omfattende skader der venter forude. Hvis ikke nu, hvornår så?